

Oplysninger om Mester Torbjørn Olafsen,

Trondhjem Stifts første evangeliske Superintendent.

Meddelt af A. Heise.

Mester Torbjørn Olafsen fra Andenæs i Helgeland (Andenus) hørte til en af de mange smaa-adelige Ætter, der udgjorde Levningerne af Norges indfødte Aristokrati; en Olaf Torbjørnsen (Brat?) forekommer af og til i norske Breve fra de første Aartiere af det 16de Aarhundrede, og har maaske været hans Fader¹⁾. Forøvrigt kjender man intet til Mester Torbjørns Ungdomsliv, før man finder ham indskreven ved det ærkekatholske Universitet i Köln i Aaret 1527. Her traf han i det følgende Aar sammen med den bekjendte Humanist Mester Kristiern Torkilsen Morsing, som en Tid havde været ansat ved Universitetet i Kjøbenhavn, men som atter var tyet til Udlandet under den katholske Reaktion, der efter Kristiern d. 2dens Forjagelse, under

¹⁾ En Olaf Torbjørnsen paa Hval (i Ødemarken) og hans Hustru Karin Engelbrechtsdatter forekommer 1527, men kalder sig selv *•ej Insegle-Mand•* (Dipl. Norv. III, Nr. 1108). Endnu i Aarene 1531 og 32 forekommer Olaf og Kristiern Torbjørnsønner *•af Vaaben•* som Raadmænd i Bergen (Dipl. Norv. II, 1105; 1126 og fl. St.). — En velbaarn Mand Mester Torbjørn Olafsen (Skaktavl) forekommer som Kannik i Hamar og Sognepræst paa Thoten 1547—55 (Dipl. Norv. II, Nr. 1148; III, 1172 ff.), men maa ikke forvexles med den her omhandlede Mand af samme Navn.

Universitetets Kansler, Biskop Lage Urnes Ledelse, en Tid gjorde sig gjældende ved det københavnske Universitet. Kristiern Morsings *Arithmetica*, som udkom i Köln 1528, er forsynet med et Ærevers af Torbernus Andenus. Da imidlertid Biskop Lage Urne var død i Aaret 1529 og hans Efterfølger Joachim Rønnow var stærkt bundet ved sine Forpligtelser til Kong Frederik den første, fik Universitetet en kort Tid et afgjort humanistisk Anstrøg. Den ivrige luthersk-humanistiske Pommeraner Peter Svave, hvem Kongen havde betroet Opdragelsen af sin til Danmarks Konge udsete Søn, Hertug Hans, og som formodentlig netop i Aaret 1529 var fulgt med sin Lærling til København, hvor denne efter Rigsraadets Ønske skulde opdrages, beklædte i Aarene 1530—31 Stillingen som Universitetets Rektor, og samtidig finder man atter Mester Kristiern Torkelsen Morsing ansat ved Højskolen. Det lader til, at Morsing ogsaa har faaet sin norske Ven draget til Højskolen; man finder i al Fald, at en Mester Torbern i Aaret 1530 oppebar et Beløb af Universitetets Gods, hvilket tyder paa, at han har været Docent. At denne Mester Torbern er den samme som Normanden Torbjørn Olafsen, der imidlertid havde taget Mestergraden, enten i Köln eller i København (han kaldes i al Fald ved sin senere Indskrivning ved Universitetet i Wittenberg «Magister Hafniensis»), derfor savne vi tilvisse fuldgyldigt juridisk Bevis; men denne, af andre tidligere fremsatte Formodning bestyrkes i høj Grad ved et mærkeligt Brev fra Mester Torbjørn Olafsen til Norges sidste katholske Ærkebisp, Olaf Engelbrechtsen, hvori der kastes nyt Lys ikke blot over hans eget Liv, men ogsaa over forskellige Forhold baade i Danmark og i Norge paa den Tid, og som derfor her skal meddeles in extenso, efter nogle forudskikkede Oplysninger om flere i Brevet berørte Forhold¹⁾.

¹⁾ Hvad man hidtil har vidst om Mester Torbjørn Olafsen findes samlet i Danske Mag. VI, 289 ff.; Ny kirkehist. Saml. I, 340 ff.;

Den humanistiske Retning, som Kjøbenhavns Universitet havde faaet under Peter Svaves Ledelse, varede som bekendt kun kort; den stærke Strid mellem Lutheranerne og Katholikerne, som navnlig kom til Udbrud under Herredagen i Kbhvn. 1530 og som naaede sit Højdepunkt ved Billedstormen i Frue Kirke 3die Juledag s. A., fremkaldte atter en foreløbig katholsk Reaktion, og Følgen heraf var, at Universitetet saa godt som blev sprængt. Intet nyt Rektorvalg fandt Sted 1531; det sidste Vidnesbyrd om Peter Svaves Rektorembede er fra 1. August 1531; Tankerne optoges nu stærkt af Kristiern d. 2dens Rustninger; Stemningen i Kjøbenhavn var urolig, næsten oprørsk; Mester Kristiern Morsing havde maattet paatage sig en privat Stilling som Hofmester for den unge Peder Oxe og drage til Udlandet med ham; ogsaa om Kristiern Morsings Virksomhed ved Højskolen i Kbhvn. er det sidste Spor fra August 1531. Men hvor blev Mester Torbernus af? Den største Nød stod for Døren; da var det saa heldigt, at Peter Svave skulde sendes i en diplomatisk Mission til det franske Hof, og at hans Forretninger som den unge Hertug Hanses Tugtemester midlertidig maatte overdrages til en anden. »Da Peter Svave skulde fare hid til eders Naade,« skriver Befalingsmanden paa Kjøbenhavns Slot, Johan Urne, under hvis Opsigt den unge Hertug den Gang stod, den 29. November 1531 til Kongen, »beskikkede han en anden ung Karl at skulle blive hos hans Naade (o: Hertug Hans); men hvem han er af Slægt eller Byrd,« tilføjer han, »er mig i alle Maader ubevidst, og falder mig ikke aldeles til Sinde, at saadant ubekjendt Folk skal have Omgang med eders Naades Herre Søn; jeg vil dog se til med det bedste, jeg kan«¹⁾. Denne »unge Karl« har neppe været nogen anden end Mester Torbjørn; i det mindste fortæller

L. Daae, Trondhjems Stifts gejstlige Hist. I, 14 ff.; (Norsk) hist. Tidsskr. III, 490, jfr. H. Rørdam, Kbhvns Universit. Hist. I, 24—26; 436 ff.

¹⁾ Geh. Ark.

han os selv i Brevet til Ærkebisp Olaf af 31. Maj 1533, hvorledes han er kommen i Hertugens Tjeneste.

I dette Brev, der saaledes er skrevet kort efter Kong Frederiks Død, Dagen før den Herredag skulde aabnes, hvor alle ventede, at en Konge skulde vælges, fra Nyborg, hvortil Hertugen imidlertid var flyttet, formodentlig for at være i større Sikkerhed end i det urolige Kjøbenhavn, skildrer Mester Torbjørn med levende Farver, hvor dybt Norges Skjæbne i de foregaaende Aar er gaaet ham som Normand til Hjerter, og hvor mistænkt han selv som Normand har været, saa at han end ikke tidligere har vovet at skrive til sin nærmeste Slægt i Norge; det er Grunden til, at han i saa lang Tid ikke har skrevet til sin gamle Velgjører Ærkebisen; men nu, da han hører, at Ærkebisen atter er tagen til Naade, vil han ikke undlade at skrive til ham, at denne ikke skal anse ham for utaknemmelig; hvad Stilling han nu indtager, véd Ærkebisen allerede, men ikke Grunden til, at han har paataget sig den; det har aldrig været hans Tanke at opgive og forlade sit kjære Fædreland; kun den største Nød har tvunget ham til at paatage sig denne »utaalelige« Tjeneste, da den blev ham tilbudt; thi hans nærmeste Slægt havde afslaaet længere at understøtte hans Studier; humanistiske og litterære Studier ere hans eneste Lyst; tilbage til Fædrelandet kunde han den Gang ikke komme paa Grund af Krigen — man erindre, at Kristiern d. 2den var landet i Norge 5. Novbr. 1531 —; ved denne Stilling kunde han tillige lære Hoffets og Fyrsternes Skikke at kjende; desuden kunde han i denne Stilling vinde Kongens Gunst, ved hvis Hjælp han da atter haabede at kunne vende tilbage til sine kjære Studier; dette kunde ogsaa være sket med Norges Stormænds Hjælp, hvis de ikke — Ærkebisen alene undtagen — havde vist sig saa uvillige; dette Haab var ogsaa længe blevet næret og opretholdt ved den afdøde Konges store Løfter. Men ak! Nu var alt usikkert; alle vente tilvisse, at Hertug Hans vil blive Konge;

•

men næppe vil Rigsraadet finde sig i, at hans tidligere Omgivelser blive om ham; han vil da se at faa en Plads i den unge Kongens Kancelli som Skriver; i den Stilling vil han kunne gavne Ærkebisen og sit Fædreland mest; men han maa have Hjælp til det første Udstyr, thi de kgl. Sekretærer faa ingen Pengeløn (kun Sportler); han beder da om Ærkebispens Raad, om han skal blive eller vende tilbage til Norge.

Af denne Del af Brevet fremgaar tydeligt nok, at det er Ærkebisp Olaf, som har hjulpet den unge Mand frem. Man faar i det hele taget ikke et fuldt sandt Billede af Norges sidste katholske Ærkebisp, naar man i ham alene ser den hovmodige og myndige Prælat, der helst vil slaa alt ned med Magt. Tilvisse hadede han Lutherdommen saa fuldt som nogen; men paa den anden Side havde han utvivlsomt en Følelse af, at boglig Dannelse var nødvendig for den katholske Gejstlighed i Kampen mod Lutherdommen. Han havde selv i sine unge Dage studeret i Rostok og deri en Tidlang været Forstander for »domus Sancti Olavi«, et Slags Kollegium for norske (nordiske) Studerende¹); hans Venner fra Studieaarene mindedes ham siden stedse med Velvilje, saaledes den bekjendte svenske Ærkebisp Johannes Magni (Gothus)²) og Kong Frederik den førstes Sekretær Peder Villadsen, i hvem Ærkebisen havde en tro Talsmand ved Kong Frederiks Hof. Derfor se vi Ærkebisen understøtte unge norske Klerke under deres Studeringer ved fremmede Højskoler, som Mester Torbjørn og rimeligvis ogsaa dennes Broder Jens Olsen, som i Aaret 1529 ligeledes studerede i Køln, og det samme har muligvis ogsaa været Tilfældet med flere af de andre unge Normænd,

¹) Den kgl. Sekretær Peder Villadsen til Ærkebisp Olaf, dat. Hafniæ Sancti Botulfi Dag (17. Juni) 1529; Münchener-Saml. i Kristiania Nr. 2915.

²) L. Daae, Fru Inger Ottesdatter og hendes Døtre, (Norsk) hist. Tidsskr. III, 250.

som i disse Aar studerede i Køln og af hvilke flere vare Ærkebispens Slægtninge¹⁾. Det stemmer ogsaa godt overens med denne Antagelse, at Ærkebispnen senere (1535) søgte at faa Mester Geble Pedersen, Bergens senere første evangeliske Superintendent, til Biskop i Bergen, og kun af politiske Hensyn lod sig bevæge til at afstaa fra dette Ønske; thi ogsaa Mester Geble skildres som en vel-studeret og lærd Mand, der ved fremmede Universiteter havde skaffet sig en mere end almindelig (humanistisk) Dannelse²⁾. Og kort efter, at Ærkebisp Olaf havde faaet Mester Torbjørns Brev, søgte han praktisk at virke for den norske Kirkes Oplysning; thi blandt de Reformforslag, som Ærkebispnen tænkte paa at gennemføre paa Rigmødet i Bud Avgust 1533, findes ogsaa »Skolestuer og Skoler ved Domkirkerne«³⁾.

Har det imidlertid været Ærkebisp Olafs Hensigt at opdrage en Slægt af unge norske Klerke, der, udrustede med Tidens Dannelse, kunde blive en Støtte for en national norsk, katholsk Kirke, maaske endog med den lønlige Tanke, at den unge begavede Klerk i sin Tid skulde overtage Arven efter ham som den norske Kirkes Styrer, saa synes det paa den anden Side, at Mester Torbjørn har været lige paa Nippet til at gaa en helt anden Vej. Ogsaa hos denne synes den Tanke at ligge i Baggrunden, en Gang i sin Tid at blive en af den norske Kirkes Præ-

¹⁾ (Norsk) hist. Tidsskr. III, 490—91. Om den Jens Olsen eller Olafsen, der som Kannik i Trondhjem meget benyttedes af Ærkebisp Olaf, navnlig 1535, og som ansaas for Ophavsmanden til Katastrofen i Trondhjem Nytaar 1536, hvorfor han senere (1540) som luthersk Præst skal være bleven dræbt af Jens Tjellufsen Bjelke (Dansk Adelslexikon II), er den samme Person som Mester Torbjørns Broder af samme Navn, saaledes som L. Daae antager a. St., er dog tvivlsomt; thi Mester Torbjørns Broder levede endnu 1542 (Dansk Magazin VI, 299) Vaabnet er ogsaa forskjelligt fra Mester Torbjørns (Bratt).

²⁾ Jfr. Brevene om denne Sag i Dipl. Norv. VII.

³⁾ Münchener-Saml. Nr. 4096. Kristiania.

later; men han staar lige paa Skillevejen mellem det ny og det gamle. Stærkt greben af Udlandets humanistiske Dannelse kommer han i Berøring med de betydeligste og indflydelsesrigeste danske Humanister og derigjennem med Kong Frederik selv. Ved dennes Gunst søger han at bane sig en Vej, og i disse Forhold tør vi maaske nok saa meget se Grunden til hans langvarige Tavshed overfor sin Beskytter i Norge som i Krigens Uroligheder og Misstemningen i Danmark mod Normændene. Da brister ogsaa dette Haab; da griber han pludselig den Tanke, gennem det kgl. Kancelli at arbejde sig op til en af Norges Bispestole; det havde længe været den sikreste Vej til en Bispestol! Er den senere evangeliske Biskop i dette Øjeblik Katholik eller Lutheraner? Han staar aabenbart endnu paa Skillevejen; derpaa tyder ogsaa, at han senere sendtes til Wittenberg, inden han opnaaede sit Ønske; men han har allerede nu et stærkt humanistisk-luthersk Anstrøg. Derfor er det vel ogsaa, at han frygtede for at blive fjernet fra den unge Hertugs Nærhed, naar denne blev Konge; thi det vidste han og alle, at blev den unge Hertug Konge, da var det for i ham at opdrage en dansk og katholsk Konge; men det katholske Parti, som i det Øjeblik tragtete efter Magten, vilde neppe finde sig i Læremestre som Peder Svave og Mester Torbjørn¹⁾. Mærkelig er ogsaa den store Forsigtighed, hvormed han i religiøs Henseende ud-

1) En mærkelig Ytring om Hertug Hanses Opdragelse findes i den Reimar Kock tillagte lybske Krønike: „ . . . Wowohl se (Rigsraadet) hertoch Hansz, Konningesz Frehderiksz Sohn, by desz Vadersz Lehen gehuldiget und geshwaren, wolden se ehn, dewile he junck wasz unde mit dem Evangelio upgetogen, vor nenen Konning hebben, men hebben dat landt under sick sülvest gedelet. Hvitfeld beretter som bekjendt, at Bisperne netop vilde have ham til Konge, fordi han var ung og derfor kunde opdrages i den katholske Lære. Den lybske Krønikeskriver har imidlertid aabenbart Ret i, at Hertugen hidtil var evangelisk opdragen; derfor borger Peter Svaves Navn tilstrækkelig.

trykker sig i Brevet. Vel skriver han til Ærkebisen, for at denne ikke skal nære nogen Tvivl om hans »integra fides«; men dette Ord synes i denne Forbindelse nærmest at maatte betegne, ikke religiøs Tro, men hans Troskabsfølelse mod Ærkebisen. Vel ser han med Glæde hen til den Nyhed, der kommer fra Tyskland, at Paven og Kejseren skulle være blevne enige om Sammenkaldelsen af et »generale Concilium«; men et »generale Concilium« føre ogsaa Protestanterne stadig i Munden paa denne Tid, efter Nürnberger-Rigsdagen 1532; det var ligesom Kong Frederiks bekendte Hævden af »Guds rene Ord og Evangelium« et af de Stikord, hvormed man søgte at slippe fra Afgjørelsen og hale Tiden ud. Langt mere betegnende er det, at der i hele Brevet ikke findes et eneste heftigt Udfald mod Lutheranerne, uagtet Brevskriveren, der ellers ikke er sparsom paa heftige Udfald, maatte vide, at intet vilde have gottet hans faderlige Velgjører mere.

Kan Mester Torbjørn saaledes endnu ikke siges at have truffet sit religiøse Valg og her aabenbart har lagt Baand paa sin Tunge, lægger han derimod ingenlunde Skjul paa sine Følelser som Normand. Ærkebisen, skriver han, omtales her (i Danmark) meget hæderligt, navnlig af Rigets Stormænd, med Undtagelse af nogle enkelte ubetydelige Mennesker, som endnu ikke vide, at han atter har aflagt Troskabseden til Kong Frederik; derimod er han meget ilde lidt af Holstenerne, fordi han ikke har tilladt nogle af deres Svin at sønderslide Norges Ejendomme: »Svin (porci) ere de, Fraadsere, Horkarle, Ødelænder, som ved deres Udsvævelser, Spil og overdaadige Levned have sat alle deres fædrene Ejendomme over Styr og solgt den Smule, som de havde tilbage, i den sikre Tro, at de hos eders Naade kunde præge Guld og Sølv og opgrave store Skatte. Hvis de havde faaet Lov til at grynte blandt vore Landsmænd, vilde de ikke blot have holdt alle vore Landsmænds Svin, Grise og Orner, men ogsaa alle deres Kvæghjorder borte fra Græsgangene. Og

dersom de begynde at rode, ville de ikke blot æde Olden, men ogsaa opsluge alle Guldets Aarer. Naturen har i Sandhed vist et dybt Kjendskab til deres Indre, da den gav dem et saa sandt og passende Tilnavn, som de selv ikke blot ved deres Sæder, men ogsaa ved deres Karakter gjøre sig værdige til. Den ene er alt død, gid den anden snart maa følge bag efter! Norge har ingen Olden. O ynkelige og oprørende Tanke! Det er ikke nok, at Muler og Ulve hidtil have adsplittet og sønderslidt Faarene, nu kaster man ogsaa for Svinene Børnenes Brød tilligemed Krummerne fra Herrernes Bord. Ogsaa disse vil Gud give en Ende — Reb!«¹⁾

Der gaar et betegnende Had til Holstenerne gennem disse Ord. Virkningen af Kong Frederiks tysk-holstenske Hofkamarilla, Mænd som den tyske Kansler Wulf von Uthenhof og Ridderen Wulf Pogvisk, havde vist sig ved mange Lejligheder i Danmark, — man erindre ogsaa det glødende Had til Holstenerne, som saa tit kommer til Orde hos den danske Folkeskribent, Povl Helgesen (Paulus Eliæ)—; men ogsaa i Norge havde man, om end langt svagere, begyndt at føle Virkningen; det er f. Ex. Wulf Utenhof, som har udvirket (som Relator) de Kongebreve, ifølge hvilke Bergens prægtige Kirker nedbrødes. Hvad de danske Her-
rer, Mænd som den osloske Biskop Hans Mule († 1524), og vi kunne maaske tilføje Vincens Lunge (Dyre) og Niels Lykke, havde levnet, skulde altsaa kastes til Pris for — Svin, tyske Svin, som endog truede med at fordrive de norske Svineætter og deres Ætlinge (— en Joachim Gris var en Tidlang Medlem af det norske Raad²⁾ —). Disse holstenske Svin vare Brødrene Sivert og Follert Swyn, som d. 17. Oktbr. 1528 gennem Ridder Wulf Pogvisk paa Flensborg Slot fik udvirket Lensbreve, hvorved

¹⁾ Funem, Ordspil med *finem*; maaske *Løkke*?

²⁾ Ridder Joachim Gris var Rigsraad endnu i Slutningen af 1524 (f. Ex. Dipl. Norv. VII, Nr. 591).

de Ærkebisen tillagte Len, Trøndelagen og Trondhjem By, Sparbo og Guldalen overdroges dem, — men Stormen blev afværget; Brevene ere atter udstregede i Registranten, og Ærkebisen beholdt Lenene. Herved føres Tanken hen paa et af de mest kritiske Øjeblik i Ærkebisp Olafs Liv. Sagen forholder sig paa følgende Maade:

Da den bekendte norske Rigshofmester Niels Henriksen Gyldenløve var død i Slutningen af Decbr. 1523, havde Ærkebisp Olaf, der kort før var bleven Ærkebisp i Trondhjem, strax henvendt sig til Kong Frederik og bedt om den afdøde Rigshofmesters Forleninger; men — dennes Svigersøn Vincens Lunge havde, som kgl. Statholder nordenfjelds, strax paa egen Haand bortforlenet de vigtigste af Lenene til sin Svigermoder, Niels Henriksens Efterleverske, Fru Inger Ottesdatter (Rømer), og andre, deriblandt Niels Henriksens anden Svigersøn, den ligeledes danskfødte Erik Ugerup, der fik Vardøhus. Kongen maatte derfor svare Ærkebisen med et Afslag og henvise ham til kommende Tider, da det var ham ubekjendt, om der var flere af Rigshofmesterens efterladte Forleninger ledige. Dette var for Ærkebisen et saa meget føleligere Tab, som flere af disse Len tidligere havde været tillagte Trondhjems Ærkebisper, men vare blevene Ærkestolen fratagne ved det Fjendskab, der var udbrudt imellem Ærkebisp Olafs Formand, Erik Walkendorf, og Kong Kristiern den 2den²⁾. — Da det imidlertid maatte være Kong Frederik om at gjøre, at staa sig godt med Ærkebisp Olaf, blev denne kort efter — 16. Juni 1524 — forlenet med Trøndelagen og Aaret efter med Sparbo og Guldalen, det sidste efter Vincens Luges eget Forslag³⁾. Disse to sidstnævnte Smaalen havde Kristiern d. 2den i sin Tid bortlenet til Bergens Kirke som Gjengjeld for, at han havde frtaget Bispedømmet i

¹⁾ Dipl. Norv. VII, Nr. 579.

²⁾ Dipl. Norv. III, Nr. 1088.

³⁾ Dipl. Norv. VII, Nr. 581—88; 610; 615—16; 620.

Bergen et Par større Forleninger; men da Bisp Andor i Bergen kort efter var død, havde Kong Kristierns daværende Lensmand i Bergen, Jørgen Hansen Skriver, atter taget dem fra Kirken¹⁾. Hvem der i Mellemtiden har været i Besiddelse af disse Len, er ukjendt. Rimeligst synes det dog at være, at ogsaa disse Len have været i Rigshofmesterens Besiddelse. I ethvert Fald kunde de — med Undtagelse af Trøndelagen, der i Forening med Trondhjem By var en større Forlening — ikke uden Grund kaldes »Smuler«, der vare blevne tilovers fra Herrernes Bord. Det var kun »Smuler« i Sammenligning med, hvad der tidligere havde været tillagt Trondhjems Ærkestol og den norske Kirke. Vardøhus (med en Del af Helgeland) var saaledes gaaet bort, og kommet i Niels Henriksens og senere i hans Svigersønners Vold.

Indtil videre syntes Ærkebisp Olaf nu i sikker Besiddelse af sine Len. Da indtraf i Aaret 1527 Begivenhederne med Daljunkeren. Den forbavsende Understøttelse, som Vincens Lunge og Frue Ingerd, og tildels ogsaa Ærkebisp Olaf, lod blive denne Æventyrer til Del, fremkaldte ikke uden Grund en høj Grad af Forbitrelse hos Sverigs Konge. Ikke vant til at lægge Fingeren imellem forlangte Gustav Vasa bydende deres Afstraffelse; dette skete dels tidligere paa Sommeren 1528 ved en speciel Sendelse til Kong Frederik, dels gjentoges det meget bestemt paa Lødesemødet i August samme Aar; Forholdet mellem de nordiske Konger var ved disse og andre gjensidige Klagepunkter blevet saa spændt, at Kong Frederik frygtede et aabenbart Brud og derfor afæskede Ærkebisp Olaf en Erklæring. I Anledning af disse Forhold holdtes i Oktober Maaned 1528 et Møde i Flensborg, hvor de danske Sendebud fra Mødet i Lødese atter bragte Sagen paa Bane, og hvor ogsaa Vincens Lunge var tilstede. Den 17. Oktober maatte Vincens Lunge egenhændig forpligte sig til at afstaa Bergenhus til

¹⁾ Dipl. Norv. VI, Nr. 689.

Kongen¹⁾, og blev med det samme berøvet sin Stilling som kgl. Statholder nordenfjelds. Samme Dag er det, at de Len, som vare tillagte Ærkebisen, bleve overdragne til Brødrene Swyn; ogsaa han skulde altsaa straffes, ligesom Fru Ingerd var bleven straffet paa en noget læmpeligere Maade, idet hendes Datter Eline, hvem Vincens Lunge havde trolovet med Daljunkeren, der imidlertid nu sad som Fange i Rostok, paa Kongens Foranstaltning var bleven gift i Nyborg 1528 under et Herremøde, hvor de norske Sager havde været under Forhandling, med — Niels Lykke, der efter at have tumlet sig et Par Aar i Udlandet som Kristiern d. 2dens Mand nu havde udsonet sig med Kong Frederik, snedig og veltalende, som han var, og fra nu af i lang Tid sad fast i Kong Frederiks Gunst; allerede i August 1528 var han af Kongen bleven sendt til Norge, med Løfte om flere af Svigermoderen Fru Ingerds Len, hvilke denne ogsaa kort efter afstod til ham; udrustet med høj Rang og Værdighed skulde han danne en Modvægt mod Svogeren Vincens Lunge; denne havde fundet — sin Løkke!²⁾ Men Ærkebisp Olaf red Stormen af. Som ovenfor antydet havde Kongen afæsket Ærkebisen Erklæring om Forholdene i Norge og Daljunkeren. Denne Fremstilling indsendte Ærkebisen gennem den kgl. Sekretær Johan Fris til Hesselager, og den kom i rette Tid.

¹⁾ Original i Geh. Ark., dat. Flensborg Lørdag efter Calixti.

²⁾ Jvfr. Kong Frederiks Brev af 14. September 1531 i Dipl. Norv. V, Nr. 1087, hvoraf fremgaar, at Kontrakten (af December 1528) mellem Niels Lykke og Fru Ingerd for den sidste Vedkommende ikke har været helt frivillig. I al Fald fremkaldt af Kongen; jvfr. Norske Rigsreg. I. 17. — Om Daljunkeren Ophold i Norge henvises forøvrigt til L. Daaes Afhandl. om Fru Inger og hendes Døtre, i (norsk) hist. Tidsskr. 3die Bind. At den af J. Chr. Berg i Norske Saml. forsøgte og senere af Allen og tildels af Daae optagne Antagelse, at der har været to Niels Lykker, er urigtig, vilde det her blive for vidtløftigt at bevise. Hvad der i denne Fremstilling af Niels Lykkes Forhold strider mod Daaes Fremstilling, grunder sig paa Aktstykker, der tildels have været denne Forfatter ukjendte.

Allerede den 14. Oktober overleverede Kongen den til sin Kansler Klavs Gjordsen til Betænkning; den blev fremlagt i Vincens Lunges egen Nærværelse, og den Skildring, som den snilde Ærkebisp her havde vidst at give af Forholdene, var saa ugunstig for Hr. Vincens, at den ikke kunde andet end fremkalde Kongens Forbitrelse mod denne, medens Ærkebisen selv kom til at staa i et langt mildere Lys. Kongen selv maa dog have vaklet i sin Opfattelse af Ærkebispens Forhold, siden det endnu den 17. Oktober kunde lykkes hans Omgivelser at udvirke de ærkebiskoppelige Lens Overdragelse til Brødrene Swyn. Men Johan Fris og Klavs Gjordsen saavelsom Henrik Krummedige og Peder Villadsen viste sig hele denne Tid igjennem velvillig stemte mod Ærkebisen. Desuden kunde de danske Statsmænd ikke med Ro se paa, at en holstensk Indflydelse begyndte at gjøre sig gjældende i Norge. Sagen blev afværget; skjønt Sivert Swyn havde faaet Lensbrevet udfærdiget og endogsaa d. 7. Marts 1529 faaet et Følgebrev til Indbyggerne i Trondhjem, ere disse Breve dog overstregede i vedkommende Registrant, og Ærkebisen vedblev at være i Besiddelse af Lenene¹).

Det er denne snilde Streg af Ærkebisen, hvortil Mester Torbjørns Skrivelse maatte henlede dennes Tanker, — en Streg, hvormed det bitre Fjendskab mellem Ærkebisen og Hr. Vincens begynder; næste Foraar er Fejden i fuld Gang. Næppe har Mester Torbjørn selv været inde i alle disse Forhandlinger Lønkroge; men hvor maa ikke hans

¹, Ærkebispens Skildring er trykt i Geh. Arkivets Aarsberetning V, Tillæget S. 4—7. Jvfr. Joh. Frises Brev af 15. Juni 1529 i Norsk Dipl. VII. Nr. 663; den her omtalte «Instrux» fra Ærkebisen, som fremlagdes, da «Hr. Vincens kom til kgl. Mst. at gjøre sin Undskyldning», maa være den i Oktbr. 1528 paa Flensborg Slot fremlagte Beretning fra Ærkebisen; thi der er ikke Spor af, at V. Lunge senere har været hos Kongen; Foraaret 1529 var han i Norge. Af Joh. Frises og flere lignende Breve fremgaar desuden, at Ærkebisen i Foraaret 1529 har sendt fornyede Skrivelser til Kongen om disse Sager.

kraftige Udfald have glædet Ærkebispens Sind! Med Hadet til Hr. Vincens dybt indgroet i sit Hjerte, endnu mere efter det mislykkede Opstandsforsøg i Aaret 1532, kunde han ikke andet end fryde sig ved Tanken om, hvorledes han den Gang havde narret paa en Gang Hr. Vincens og Holstenerne og — Kong Frederik! Og hvor alle disse Udfald dog stemmede med hans egne lønlige Tanker! Nu, da den kjætterske Konge var død, nu var Tiden kommen baade til at knuse Lutherdommen, som under Hr. Vincens's Beskyttelse havde faaet Indpas i Norge, og til at jage disse fremmede Ulve ud af Norges Skove. Store Tanker gjærede i Ærkebisp Olafs Sjæl, netop som han modtog Mester Torbjørns Skrivelse. Samtidig hørte han om, hvorledes de danske Prælater paa Herredagen 1533 søgte at sætte en Stopper for Lutherdommen. Ogsaa i Norge maatte der nu handles. Han sammenkaldte derfor til Avgust—September et norsk Herremøde i Bud i Romsdalen. Hvad han vilde gennemføre, har han selv i lønlige Øjeblikke betroet til Papiret paa forskellige løst henkastede Udkast, som endnu findes i hans efterladte Arkiv. Et af dem har til Overskrift: »Dette er den Brøst, som Norges Rige har lidt og endnu daglig lider.« Blandt andre Punkter forekommer heri: »Slottene og Lenene forlenes mod Recessen i udlandske Hænder, og derfor forfalde Slottene, og Almuen beskattes i mange Maader, og Penningene føres af Landet.« — »Island er i tyske Hænder; item Færøerne.« — »De tyske ved Bryggen i Bergen raade og regjere for Nordfarernes Velfærd og forkrænke andre Kjøbstæders Friheder og Privilegier.« Derpaa klages over Provstierne i Oslo og Bergen, som vare i danske Hænder, over at Domkirken i Bergen er nedreven, over Bortforleningerne af de norske Klostre (som for en stor Del vare i Fru Ingerds og hendes Svigersønners Besiddelse). Item Præster, Munke og Nonner og alle andre Bandsmænd lides og forsvares, hellige Dage aflægges, Kjød ædes paa Fredag, i Langfasten og paa andre budne Fastedage, Tienden udgjøres ikke rettelig; Mes-

ser holdes paa Norsk mod den hellige Kirkes Skik og Bud, Børn blive ikke skiret eller fermet, som det sig bør; Skriftemaal eller anden kristelig Undervisning agtes intet.« Som Midler herimod foreslaas: »En Skole i hver Domkirke«. Men ikke nok hermed; hele Folket skal vækkes til Daadskraft: »Item om Vaaben skal forhandles, saa at menige Mand faar Værge.« Derefter følger en Mængde Bestemmelser til Landets Opkomst, om Agerdyrkning og Fiskeri, om Selvejerjordernes Vedligeholdelse (»om dem, som selv eje Jord og ikke sidde derpaa«, — »at smaa Jorder ikke lægges under andre større Jorder«, — »at Ødegaarde maatte blive bebyggede«), om Mønten, om Lagmandsdømmernes Ordning o. s. v.¹⁾. — Paa en anden løs Optegnelse, med lignende Punkter, findes følgende betegnende Ord: »Fides catholica. — Silentio si transitur, monasteria omnia confiscabuntur. — Item omnia feuda ab aliegenis. — Item bona omnia ecclesiarum cathedralium . . . Autem demum omnium innatorum bona confiscabuntur et regnum hereditario jure spectabit (?) ad regnum Dacie«. — Den Skjæbne frygtede alt-saa Ærkebisp Olaf for sit Fædreland, at alle indfødte Normænds Ejendomme skulde beslaglægges og Norges Rige blive et Lydrige under Danmarks Krone. Betegnende nok har han med egen Haand udenpaa denne Optegnelse skrevet: »De desertoribus patriæ«²⁾.

Store Tanker fattedes Ærkebisp Olaf ikke. Men desværre — parturiunt montes, nascetur ridiculus mus! Han var ikke Manden til med fast Haand at gennemføre sine Planer og bryde Hindringerne. Rigmødet i Bud førte som bekjendt til intet.

Til Slutning endnu kun et Par Bemærkninger om de to holstenske »Svin«, som i saa høj Grad havde fremkaldt Mester Torbjørns og Olaf Engelbrechtsens Forbitrelse. Af Brevet fremgaar, at den ene allerede da (1533) var død.

¹⁾ Münchener-Saml. Nr. 4096. Kristiania; lignende i Nr. 4079.

²⁾ Münchener-Saml. Nr. 4081. Kristiania.

Det maa være Follert; thi Sivert levede endnu i længere Tid; denne, der selv skriver sig »erffgesethenn thor Holtennklingk«, har rimeligvis 1532 og 33, i Anledning af Ærkebispens Frafald under Kristiern den 2dens Norgestog, atter gjort Forsøg paa at komme i Besiddelse af Trondhjem og Trøndelagen; thi først den 15. September 1541 afleverede han, efter Underhandlinger derom med Kong Kristian d. 3die, Lensbrevet af 1528 til det kgl. Kancelli mod Løfte om at faa Jemteland i Forlening isteden ¹⁾). Under Grevefejden tjente han i Hertug Kristians Hær; efter Kjøbenhavns Overgivelse brugtes han til at bringe Erik Banner og Peder Ebbesen Ordren om at tage Bisperne af Viborg og Vendsyssel til Fange, med Paalæg om, at de i alt skulde rette sig efter Sivert Swyns yderligere Ordre. Til Løn herfor blev han forlenet med Sejlstrup Bispegaard i Vendsyssel, en Forlening, som han lader til at have beholdt i nogle Aar. Den holstenske Fraadser — saaledes skildres han jo af Mester Torbjørn — var saaledes en af de mange tyske Lensmænd, som fandt deres Udkomme i Danmark efter Grevefejdens Slutning. Det ovenomtalte Brev fra 1541 er dateret fra Rønneby i Blekingen; maaske han den Gang har haft en Forlening der. Efter den Tid forekommer han næppe i Danmark ²⁾).

Mester Torbjørn Olafsens Haab om at se Hertug Hans som Konge i Danmark gik som bekjendt ikke i Opfyldelse. Hvor Mester Torbjørn selv i de følgende Aar er kommen hen, er ubekjendt. Endnu senere hen paa Aaret 1533 forekommer i en Inventarieliste fra Nyborg Slot »Tugtemesterens Svend«, under hvilken beskedne Titel maaske Mester Torbjørn skjuler sig ³⁾). I ethvert Tilfælde er hans Stilling ved Hertugens Hof formodentlig ophørt, da denne paa Grund af Grevefejdens Storme Aaret efter maatte fortrække fra Nyborg Slot; mulig er han allerede tidligere

¹⁾ Dipl. Norv. II, Nr. 1137.

²⁾ Dansk Mag. 3. R. VI, 29; 191; 201; 220.

³⁾ Dansk Mag. 4. R. II, 5 (27. Juli 1533).

af Ærkebisen bleven kaldt tilbage til Norge. 1538 blev han Dekanus ved Trondhjems Kapitel¹⁾, den samme Stilling, hvorfra Ærkebisp Olaf i sin Tid var steget til Ærkestolen. Vi antage det dog ikke for usandsynligt, at han endnu i Ærkebispens Tid kan have faaet et Kanonikat ved Domkirken, og at han saaledes kan have været Vidne til de blodige Optrin ved Nytaarstid 1536, da Ærkebisp Olaf bragte Niels Lykke Kjættedøden og Vincents Lunge blev myrdet, medens de øvrige dansk-norske tilstedeværende Rigsraader kastedes i Fængsel²⁾. I Aaret 1538 sendtes han af sit Kapitel til Danmark for bl. a. at rense sine Medbrødre for Beskyldningen om Delagtighed i disse blodige Optrin. Faa Aar efter indtog han under forandrede Forhold Ærkebisp Olafs Plads. Hans senere Historie vedkommer os ikke her.

Salutem ac foelicitatem in Christo Jesu humillime annuntiat[am]. Quod tanto iam tempore nullæ contigerunt vestræ paternitati ex me litteræ, Pater ac Domine Reuerendissime, horum me temporum iniuria, bellici tumultus ac reipublicæ, immo totius patriæ nostræ euersio, que me non tantum animi reddidere dubium, sed et consiliorum ac studiorum rationem interturbarunt omnem, excusant, quod huic dolori apta non suppetebat materia, quo tempore nulla aptior uisa est quam lugubris et consolatoria, quare mihi defui totus, ita me totum obsederat miserandæ patriæ nostræ calamitatis luctus, cui nunquam satis condolere potui, quandoquidem uastandi, prædandi incendiorumque finem audiui uix tandem, et quod hunc casum, damnum ac internecionem³⁾ (que anno elapso sensit patria) nulla diutina aut tam foelix fortunæ

¹⁾ Dansk Mag. 1. R. VI. 290.

²⁾ Denne Formodning bestyrkes ved, at »Degnen« i Trondhjem tillegemed det øvrige Kapitel 1538 og 1540 afgiver Vidnesbyrd om Niels Lykkes Forhold 1535 (Dipl. Norv. V, 1091; VI, 721); dog ere disse Steder ikke fuldt afgjørende.

³⁾ c: internecionem, Drab, Blodbad.

potuit restaurare prosperitas. Tum uero alterum me a scribendo deterruit, cum hic ego Principis Iunioris ministerio astrictus, vos autem hostes iudicati, adeo ego suspectus, ut ne ad parentes quidem scribere sim ausus. Nunc uero, quando eo res deuenerunt, ut post omnium rerum exhaustus atque expilationes uos in gratiam receptos audio, non sum ausus nihil ad uestram Paternitatem dare litterarum, ne non integra appareat mea fides aut V. P. meritorum in me oblitus ac officio deesse uidear aut a V. P. alienatus censear. Satis compertum habeo, Pater ac Domine Reuerendissime, quo in loco et statu res meæ sunt et uersantur hodie, uestram P. percepisse dudum, ut [his] de rebus plura scribere non sit necesse, verum qua ratione coactus huic me seruitio deuinxerim, indicare. Paternitati V. hoc persuasum esse non uelim, me hanc prouinciam suscepisse relicturum patriam dulcesque penates. Nunquam enim me huic intolerabili ac duro ministerio deuinxissem, nisi me tam urisset parentum proteruitas, amicorum parcitas, qui plus auxiliij meis contribuere studiis detrectabant, quo diutius hanc floridam iuuentæ maturitatem disciplinis aptam honestis studiis exercitiisque conterere liceret, ubi nulli me esse adhuc usui patriæ potuisse aut utilitati parentibus comperi. Nam meum seruitium, operam et officium cupere aut uelle neminem intellexi. Nec quisquam erat, qui ad meorum studiorum profectum addere quicquam uoluit preter Reuerend. uestram P., a qua, cum multa deberem, plura petere erubesceram et impudens uidebatur, cui non cogitandam quidem gratiam habere possum, nedum debitas ac plenas gratias agere. Quapropter parentum et cognatorum subsidio mea studia ultra progredi posse diffidens et aliorum istic spe tam iactatus inani et frustatus hanc adolescentiam ualidam, promptam, beneuolam, humanitatis ac litterarum studiis assuetam otio et corpore inarcescere, crapulæ et illecebris assuescere pati non potuit animus. Ad maiora semper prospiciens quicquid aliud experiri ac pati nec ullos recusare labores quam ad ullam segnitiem et illiberalia otia conuiuere suasit ac imperauit. Animo sic fluctuante nihilque magis quam otium et

uoluptates varias respuente hæc oblata est ministerij conditio, quam ego non cunctatus lubens non alia ratione neque alio intento acceptaui, quam ut aulicos et principum mores perdiscerem, cum studia litterarum exequi non dabatur et reditus in patriam ob tempora et bellorum iniurias interceptus erat. Quandoquidem igitur huic me prouinciæ fortunæ reseruauerit benignitas, certum erat apud me hiis meis laboribus regis gratiam ac fauorem demereri, cuius liberalitate id tandem impetraturum me non diffidebam, cuius subsidio rursus ad litterarum studia redire liceret, intermissa maiori diligentia absque amicorum impendijs compensare, quos iamdudum tedet et piget maiores sumptus meorum studiorum usui suppeditare. Potuissetque id mihi mea facillime elargiri patria, modo domini patriæ (de V. P. nihil dubito) beneuolos se mihi exhibuerint. Quam mihi semper spem foelicis recollectionis Regia Maiestas magnis pollicitis auxit ac diu sustentauit. Verum ea mihi omnis Serenissimi Principis Danorum etc. regis Frederici foelicissime in Christo quiescentis morte adempta est, quæ ut publica priuataque in incertam fortunæ aleam consilia certa, ita me quoque ex tranquillo et securo animo in ancipitem coniecit deliberationem. Atque eo magis, quod nihil nunc certi ante huius Reipublicæ tranquillitatem (quæ nunc tota sine principe et rectore mæsta turbataque iacet) statuere queam. Non enim certus sum, an nos uelit Regni senatus, si hunc principem iuniorem, cui nunc seruio, elegerit, futuros illi itidem posthac ministros, quorum ministerio et opera nunc utitur. Neque istos labores et molestias diu queam perferre, qui mihi posthac intolerabiliore erunt multo quam antea unquam. Idcirco quid mihi ipse suadeam, quid inceptem, ante hunc rerum dubiarum euentum incertus sum, nisi amicorum uti consilio. Quicquid a regni senatu statuetur, ad id omnia mea consilia adaptabo. At si hic noster Princeps iunior in Danorum regem fuerit designatus, ut uulgaris fama promittere uidetur cuiusque breui certiores erimus, sique hoc ero defunctus officio, statui me in numerum scribarum regis, si sic uestræ uisum fuerit Paternitati, conferre,

modo amici pecuniam subministrare non gravarentur, qua pro honestate uestitum commercari-queam. Scribis enim cancellariorum a rege nihil preter uictum datur, ut V. P. cognitum est satis. Nusquam alibi posse maiori esse usui uestre P. uideor quam illic. Neque ego unquam spectabo aliud, quam patrie quomodo potissimum prodesse et inseruire queam. Proinde mearum rerum conditio, horum temporum rationes et, quæ P. uestram omnibus commendant, summa uestræ Paternitatis humanitas, precipua benignitas et prompta in omnes liberalitas, ea me omnia hoc maxime necessario tempore meo hortantur et admonent, ut confidenter ad V. P. scribere et uestram per operam auxilium expetere nihil reuerrear. Vestre P. consilium humillime deuotissimeque cupio, quid factu mihi esse optimum ac utilissimum existimat, hic manendum an donum redeundum, si istic uestræ P. mea opera usui esse potest, idque quam primo quoque tabellario ut rescribere Vestra P. ne dedignetur, humillime etiam atque etiam efflagito. Quod V. suaserit P., deuotissime amplectar et exequi pro uiribus conabor. Me meaque omnia uestræ P. patrocínio committo atque commendo totusque me uestræ paternitati obedientem atque in omnibus obsequentem offero. Utatur V. P. me mancipio, imperet dies noctesque, omnes labores periculaque omnia contemnam, P. uestræ commodis quoquo modo, quaque uia ac ratione ut inseruire queam. Quæcunque uestræ paternitatis nomine per me hic curari queant, tuto P. V. committat. Ea omnia tanta fide tantaque sedulitate agam atque curabo pro uestræ P. erga me fide, ut uestræ P. spem de me non frustrabor, uincam uestræ P. opinionem.

In nouis, Domine Reuerendissime, que ut scribam digna duco, plane nulla sunt, que uestra P. non multo certius a presente tabellione¹⁾ intelliget. De V. P. omnes audio hic et precipue magnates proceresque regni huius honorificentissime et sentire et loqui et uestram uirtutem omnes laudare,

¹⁾ Ellers Notar, her Brevfører; ligesom Tabellarius ovenfor.

nisi sint nebulones quidam, uani nihilique homines, qui, quam fidem uestra P. pollicita sit R. M. ignorantes, eam non prestitisse incusant. Nec moueat uestram P., quod ea male audi-
apud Holsatos, quod illorum aliquos sues bonis regni deuoran-
dis non admiserit. Porci sunt, heluones, ganeones, bono-
rum perditores, qui cum scortationibus, lusu atque luxu pa-
tria obliguriuissent bona, reliquam (que parua remansit) rem
uendidere omnem, apud uestram P. aurum et argentum cudere
et ingentem thesaurum effodere persuasi et certo arbitantes,
Qui si apud nostrates grunnire occepissent, omnes nostra ium
non tantum sues, porcos et uerres, sed armenta omnia arcuis-
sent a pascuis. Sique rodere coeperint, non tantum glandes
et fruges depascentur, verum etiam auri uenas omnes deuora-
bunt. Quorum indolem natura intus prospiciens verum ap-
tumque indidit cognomen, quod illi non moribus, sed et natura
referunt. Alter iam uita functus est. Valeat, pereat alter.
Non habet Noruegia glandes. O rem miseram et indignam.
Non satis est mulos et lupos hactenus dissipasse et lacerasse
oues, nisi et suibus demum porrigantes filiorum panes una
cum micis de mensa dominorum. Dabit deus hiis quoque funem.

De Germanaia nihil preter uetera nuntiantur, Cæsarem
rediisse in Hispaniam et Bononiæ a summo pontifice excep-
tum magnifice et honorifice unaque cum illo magna cum solen-
nitate ecclesiæ sacra peregissee. Audioque illi cum Pontifice
sic conuenisse, ut breui futurum consilium generale speremus,
Cæsaris uirtutem contra Turchos mirum in modum augeri et
corroborari, alia post alia a Turchis trophæa ac spolia ampla
referre, regiones eorum uastare, urbes arcesque diripere, ut
iam creditur, totam Macedoniam et Peloponesum Græciæ
sue ditioni subegisse. — De bello Lubicensium contra Bata-
uos facile presens tabellio docebit. Hijs paucis Vestram P.
Deo opt. max. cum corporis animique bonis deuotissime com-
mendo, ne obliuiscatur V. P. pauperis Torberni, serui humil-
limi. Datum Nyburgi pridie Pentecostes, Anno incarnati
Christi 1533.

V. P. Humilis atque deuotus

Torbernus Olai.

Udskrift til Ærkebispem.

Bag paa med Ærkebispens Haand: M. Torbern Olai.

Original paa Papir; Münchener-Samling Nr. 3203. Kristiania.